פרשת תולדות

פרק כה (יט) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת יִצְחָק בֶּן־אַבְרָהָם אַבְרָהָם הוֹלִיד אֶת־יִצְחָק׃ **(כ)** וַיְהִי יִצְחָק בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת־רִבְקָה בַּת־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי מִפַּדַּן אֲרָם אֲחוֹת לָבָן הָאֲרַמִּי לוֹ לְאִשָּׁה׃ **(כא)** וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַיקֹוָק לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא וַיֵּעָתֶר לוֹ יקוָק וַתַּהַר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ׃

רש״י

כה:יט אברהם הוליד את יצחק - על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם הוזקק לומר אברהם הוליד את יצחק, לפי שהיו ליצני הדור אומרים מאבימלך נתעברה שרה, שהרי כמה שנים שהתה עם אברהם ולא נתעברה הימנו, מה עשה הקדוש ברוך הוא, צר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם, והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק, וזהו שכתב כאן יצחק בן אברהם היה, שהרי עדות יש שאברהם הוליד את יצחק׃

כה:כ בן ארבעים שנה[61] - שהרי כשבא אברהם מהר המוריה נתבשר שנולדה רבקה, ויצחק היה בן שלשים ושבע שנה, שהרי בו בפרק מתה שרה, ומשנולד יצחק עד העקידה שמתה שרה שלושים ושבע שנה, ובת תשעים היתה כשנולד יצחק, ובת מאה עשרים ושבע כשמתה, שנאמר (כג א) ויהיו חיי שרה וגו׳, הרי ליצחק שלושים ושבע שנים ובו בפרק נולדה רבקה, המתין לה עד שתהא ראויה לביאה שלש שנים ונשאה[62] ׃

בת בתואל מפדן ארם אחות לבן - וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם, אלא להגיד שבחה[63] שהיתה בת רשעו ואחות רשע ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם׃

כה:כא לנכח אשתו - זה עומד בזוית זו ומתפלל, וזו עומדת בזוית זו ומתפללת׃

ויעתר לו - לו ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע לפיכך לו ולא לה׃

גור אריה

61 מדוע נשא יצחק בגיל ארבעים (על ״בן ארבעים שנה״) **(כ) בן ארבעים שנה שהרי וכו׳.** רוצה לומר אמאי המתין יצחק כל כך מלישא אשה, ולא נשא אשה קודם ד׳ שנה, ותירץ ׳שהרי וכו׳׳, ולא היה יכול לישא קודם, שבן ל״ז שנה היה כשנתבשר שנולדה בת זוגו וכו׳. ויעקב שנשא בן פ״ד (רש״י להלן כט, כא), שהיה יושב אוהלים (פסוק כז) ועסק בתורה, וקיימא לן לישא אשה וללמוד תורה ילמוד תורה ואחר כך ישא אשה, אבל יצחק בביתו למד׃

62 גיל רבקה בנישואיה (על ״המתין לה עד שתהא ראויה״) **בת ג׳ וכו׳.** והא דכתיב בקרא (לעיל כד, טז) ״נערה״ דמשמע נערה היתה, ולא תקרא בת ג׳ ״נערה״, ויש לומר דהיו אבריה וגידול שלה כנערה, כמו שאמרו ז״ל (סוטה יב ע״ב) ׳קולו כנער׳, והיו אבריה גדולים כמו נערה. ומה שהעיד הכתוב עליה שהיתה ״בתולה ואיש לא ידעה״ (לעיל כד, טז), אף על גב דפחותה מג׳ ודאי בתולה היא (נדה מד ע״ב), אין זה קשיא כמו שנתבאר לעיל פרשת חיי שרה, עיין שם. והא דנשא יצחק קטנה, ואמרינן המשמשין בקטנות מעכבין את הגאולה, שאני יצחק דעקר היה (יבמות סד.), ולא היה ראוי להוליד, ולא היה בכלל איסור זה כלל. ועוד לעיל פרשנו בפרשת חיי שרה (כד, נז, אות לה) כי אחר ש״מה׳ יצא הדבר״ (לעיל כד, נ) הותר לו על פי ה׳ שרצה בזה, ומאתו היתה. ואם תאמר מנא ליה לומר דהיתה בת ג׳ שנים, אי משום דכתיב (לעיל כב, כ) ״ויהי אחר הדברים האלה ויגד וכו׳״, הרי כל אותן התולדות הכתובים בקרא (שם) ״הנה ילדה מלכה וגו׳״ לאו באותו הפרק נולדו, ויש לומר דלשון ״ויגד״ (שם) לא בא רק על דבר חדש שנתחדש, ואף על גב שכתובים גם כן תולדות שהיו מקודם, אין זה קשיא, דכך אמרו (ב״ר נז, ג) שכל אלו תולדות ילדה מלכה - שהשווה תולדותה לתולדות אברהם; ח׳ בני גבירות, וד׳ בני שפחות, ומאחר שהשווה תולדותיהם מזה נראה שיש התייחסות ודמיון בין תולדות אברהם ובין תולדות נחור, לכך רבקה היא בת זוגו של יצחק גם כן, והכל הוא להגיד תולדות רבקה שהיא בת זוג ליצחק, ואם כן ״ויגד״ בא שפיר שהוגד לו עתה שנולד זיווג יצחק׃

63 שבח רבקה – שלוש דרכי השפעה רעה (על ״בת בתואל... אחות לבן״) ואם תאמר אחר שהכתוב אומר שהיתה ׳בת רשע׳ מה הוסיף בזה שהיתה ׳אחות רשע׳, וכי יותר תלמוד מן האח ממה שתלמוד מן האב, ויראה כי הנמשך אחר המעשים שהם רעים כגון עבודה זרה וכיוצא בו הוא על ג׳ דברים; כי יש מהם שהוא עשה מכח יראה, שהוא יירא מפלוני וצריך לעשות כמעשיו. והשני שהוא עשה מאהבתו ומחבתו, כמו שאמרו (סנהדרין סא ע״ב) בענין עבודה זרה העובד מאהבת אדם או מיראת אדם. ויש מהם שאינו עובד לא מאהבת אדם ולא מיראת אדם אלא מחמת מנהג שנהגו כך, כמו שאמרו רז״ל (חולין יג ע״ב) ׳גוים שבחוצה לארץ לאו עובדי עבודה זרה הם אלא מנהג אבותיהם בידיהם׳. והנה רבקה מפני שאביה היה רשע היה לה ללמוד מכח מורא של אב (ויקרא

(כב) וַיִּתְרֹצֲצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּהּ וַתֹּאמֶר אִם־כֵּן לָמָּה זֶּה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לִדְרֹשׁ אֶת־יְקֹוָק׃ (כג) וַיֹּאמֶר יְקֹוָק לָהּ שְׁנֵי גיים גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְאֹם יֵאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר׃

רש"י

כה:כב ויתרוצצו - על כרחך המקרא הזה אומר דורשני, שסתם מה היא רציצה זו וכתב אם כן למה זה אנכי[64] . רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת, עוברת על פתחי עבודה זרה עשו מפרכס לצאת. דבר אחר מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות[65] :

ותאמר אם כן - גדול צער העבור :

למה זה אנכי - מתאוה ומתפללת על הריון :

רש"י (המשך)

ותלך לדרוש - לבית מדרשו של שם[66] :

לדרוש את ה' - שיגיד לה מה תהא בסופה :

כה:כג ויאמר ה' לה - על ידי שליח, לשם נאמר ברוח הקודש והוא אמר לה :

שני גוים בבטנך - גיים כתיב, אלו אנטונינוס[67] ורבי, שלא פסקו מעל שולחנם לא צנון ולא חזרת לא בימות החמה ולא בימות הגשמים :

גור אריה

יט, ג), ואף על פי כן לא למדה. ומפני שהיה אחיה רשע, וידוע כי האחים אוהבים זה את זה בתכלית, ונמשך האחד אחר מעשה השני מחמת האהבה, והיא לא עשתה ולא חששה אל האהבה. ומפני שכל העיר היו רשעים, והיה לה להיות נמשך אחר מנהג העיר שהיו כולם רשעים, ולא הלכה אחר המנהג, וזה בודאי הוראה על גודל צדקתה וזכות נפשה. ויש בזה עוד באלו ג' דברים - כי לא למדה מאביה ומאחיה ומאנשי המקום - כי לשלשה אלו יש לאדם ייחוס והצטרפות; כי האב הוא סבה לתולדה - שממנו יצא. והאח הוא חצי בשרו שהרי הם כאילו הם דבר אחד, כמו שפירשו רבותינו ז"ל (ספרי במדבר יב, יב) בפרשת בהעלותך (במדבר יב, יב) אצל "ויאכל חצי בשרו", והביאו רש"י לשם. והמקום המקבל את האדם, יקרא האדם גם כן על שמו. והיא פירשה מכולם, רוצה לומר מן הפועל אשר יש לכל דבר התיחסות, וגם מן אשר היא חלק ממנו פרשה, וגם מן המקבל שהוא המקום. ולכל אחד יש התיחסות מיוחד וצירוף בפני עצמה, והיא פרשה מכולם :

64 למה צריך לדרוש "ויתרוצצו" (על "המקרא הזה אומר דורשני") **(כב) שסתם רציצה וכתב אם כן למה זה אנכי.** פירוש כיון שכתב הרציצה סתם, צריך למדרש מהו הרציצה, דאם לא כן מה היה ענין הרציצה הזאת שהיה בבנים אלו. ועוד צריך לדרוש גם כן שכתב "אם כן למה זה אנכי", דאין ענין זה לכאן מה שאמרה "אם כן למה זה אנכי", ולפיכך צריך לדרוש כמו שדרשו ז"ל (ב"ר סג, ו) ענין הרציצה כמו שמפרש. והא דכתיב "אם כן למה זה אנכי" פירוש אם כן שהצער העבור כל כך גדול - למה התפללתי. והרא"ם פירש דברי רש"י שלכך צריך לדרוש, שכיון שסתם הרציצה משמע רציצה הנהוגה בשאר נשים, ואחר כך כתב "למה זה אנכי" משמע רציצה משונה משאר נשים. וזה לא יתכן, דאין רציצה נהוגה בנשים כלל, ושפיר כתב "אם כן למה זה אנכי", ואם יש רציצה בנשים אין צריך לשון דרשה רק שהיה כאן רציצה יתירה. והרמב"ן הקשה על רש"י דאין משמע מלשון "אנכי" - למה התפללתי על הריון, ולפיכך פירש "אם כן למה זה אנכי" - בעולם. וגם פירוש זה לא נראה, כי איך תאמר למה היא בעולם, שהקב"ה בראה שתהיה בעולם, אבל נראה פירושו "אם כן למה זה אנכי" יושב [ת] בטל ואין אני חוקר [ת] אחר זה, אין עלי רק לדרוש אחר זה, "ותלך לדרוש את ה'", וזה נכון :

65 יעקב ועשו מנוגדים במהותם (על "מריבים בנחלת שני עולמות") **מריבים בנחלת שני עולמות.** יש מקשים למה היו עתה מריבים בתוך הבטן בשני עולמות, ועוד אם האחד נצח השני - וכי יקח בבטן העולם ממנו, ועוד עולם הבא - אשר יחפוץ ויבחר בו השם הוא הקדוש ויקרב אותו לו (עפ"י במדבר טו, ח), ויש לך לדעת כי יעקב ועשו אינם משותפים יחד בעולם, לפי שהם מציאות מצד עצמם מתנגדים יחד, ולכך לא היו יכולים לעמוד יחד בבטן אמם, כי בטן אמם הוא דבר אחד משותף לשני דברים שהם מתנגדים זה לזה, ולפיכך אף שעדיין היו בבטן אמם היו מתנגדים זה לזה, כי מאחר שבעצם מציאות הם מתנגדים - אין להם שתוף ביחד, כמו אש ומים, שאף על גב שאין דעת ורצון בהם הם מתנגדים בצד עצמם, ואין עמידה להם, כך יעקב ועשו. אם כי מצד הטבע היו אפשר להיות יחד אין עיקר האדם הטבע, ולפיכך אף בבטן אמם היו מתרוצצים ומתנגדים זה לזה. ולא שהתנגדות הוא להם מצד עצם מציאתם בעולם הזה, שאם כן כל זמן שאין להם מציאות בעולם הזה ויצאו לאויר העולם - לא היה ראוי שיהיה נמצא התנגדות הזה, אבל מצד שם מציאות מה הם מתנגדים :

ולפיכך אמרו (ילקו"ש תולדות רמז קי) כי ההתנגדות בבטן אמם קודם מציאותם בעולם הזה - מורה על המריבה בעולם הזה ובעולם הבא. וכאשר היו בבטן אמם, המורה על השתוף ביניהם שהרי בטן אמם כולל אותם, ואין שתוף ביניהם, לכך היו מתרוצצים, כי עצם מציאות יעקב מצד מציאות מה שיש לו - לא מצד המציאות שיש לו בעולם הזה, רק מצד שם מציאות מה - מתנגד לעשו, וכן עצם מציאות עשו, לא מצד המציאות שיש לו בעולם בשלימות, רק במה שיש לו מציאות מה - מתנגד ליעקב, ולפיכך כאשר היו בבטן אמם קודם שלימות המציאות בעולם הזה היו מתרוצצים. ודבר זה - מה שהם מתנגדים מצד מציאות מה - (ו) הוא המריבה בשתי עולמות. שכל התנגדות שיש לשני דברים היינו שכל אחד רוצה לדחות את השני בעבור שהוא מתנגד אל מציאותו, ויעקב ועשו שהיו מתנגדים בבטן אמם טרם יצאו לאויר עולם המציאות - אם כן כל אחד ואחד רוצה שיהיה לו כלל המציאות, שהוא עולם הזה והעולם הבא, וידחה המתנגד לו. הארכנו לבאר זה להראות הפלגת דברי חכמים. ומכל מקום יש לך רמז כי עשו הגיע לחלקו מן המריבה - עולם שיש בו גנאי וחרפה, ולפיכך הוא ראשון לרחם, שהוא יצא ראשונה, ואליו הוא קרוב. ויעקב רחוק ממנו מצד שהוא מסולק מן הטנופת, וקרוב לעולם הנכבד, והוא יצא אחרונה :

66 מדוע לא שאלה את אברהם ויצחק (על "לבית מדרשו של שם") **לבית מדרשו של שם.** והא דלא שאלה את יצחק או את אברהם, יש לומר דהיתה רבקה סבורה דשמא בשביל חטא יש לה צער העבור כל כך, שאמרו רבותינו ז"ל כי הנשים הצדקניות לא היו בפתקא של חוה, כדאיתא בפרק קמא דסוטה (יב.), דהם יולדות בלא צער עבור ולידה, והיתה מתיירא שתתגנה בעיני בעלה, או שיאמר אברהם ליצחק שאינה הגונה לו, וישא אחרת או יגרשנה :

67 רמז לכללות שתי האומות (על "אנטונינוס ורבי") **אנטונינוס ורבי.** ונראה לא שהיה זה מרמז על אנטונינוס ורבי בלבד, אלא על כללות שתי האומות מרמז, כי כמה וכמה מלכים עמדו מעשו (ר' להלן לו, לא - לט), ומה בא לומר במלך זה בלבד יותר מכל המלכים, רק כי רבי ואנטונינוס היו ביחד דומה

(כד) וַיִּמְלְאוּ יָמֶיהָ לָלֶדֶת וְהִנֵּה תוֹמִם בִּבְטְנָהּ׃ (כה) וַיֵּצֵא הָרִאשׁוֹן אַדְמוֹנִי כֻּלּוֹ כְּאַדֶּרֶת שֵׂעָר וַיִּקְרְאוּ שְׁמוֹ עֵשָׂו׃ (כו) וְאַחֲרֵי־כֵן יָצָא אָחִיו וְיָדוֹ אֹחֶזֶת בַּעְקֵב עֵשָׂו וַיִּקְרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וְיִצְחָק בֶּן־שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אֹתָם׃ (כז) וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֵשָׂו אִישׁ יֹדֵעַ צַיִד אִישׁ שָׂדֶה וְיַעֲקֹב אִישׁ תָּם יֹשֵׁב אֹהָלִים׃ (כח) וַיֶּאֱהַב יִצְחָק אֶת־עֵשָׂו כִּי־צַיִד בְּפִיו וְרִבְקָה אֹהֶבֶת אֶת־יַעֲקֹב׃ (כט) וַיָּזֶד יַעֲקֹב נָזִיד וַיָּבֹא עֵשָׂו מִן־הַשָּׂדֶה וְהוּא עָיֵף׃ (ל) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־יַעֲקֹב הַלְעִיטֵנִי נָא מִן־הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה כִּי עָיֵף אָנֹכִי עַל־כֵּן קָרָא־שְׁמוֹ אֱדוֹם׃

רש"י

ושני לאמים - אין לאום אלא מלכות׃

ממעיך יפרדו - מן המעים הם נפרדים, זה לרשעו וזה לתומו׃

מלאם יאמץ - לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל, וכן הוא אומר (יחזקאל כו ב) אמלאה החרבה, לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים׃

כה:כד והנה תומם - חסר, ובתמר תאומים מלא לפי ששניהם צדיקים, אבל כאן אחד צדיק ואחד רשע׃

כה:כה אדמוני - סימן הוא שיהא שופך דמים׃

ויקראו שמו עשו - הכל קראו לו כן, לפי שהיה נעשה ונגמר בשערו כבן שנים הרבה׃

כה:כו ואחרי כן יצא אחיו וגו' - שמעתי מדרש אגדה הדורשו לפי פשוטו, בדין היה אוחז בו לעכבו, יעקב נוצר מטיפה ראשונה ועשו מן השניה, צא ולמד משפופרת שפיה קצרה, תן לה שתי אבנים זו תחת זו, הנכנסת ראשונה תצא אחרונה, והנכנסת אחרונה תצא ראשונה, נמצא עשו הנוצר באחרונה יצא ראשון, ויעקב שנוצר ראשונה יצא אחרון, ויעקב בא לעכבו שיהא ראשון ללידה כראשון ליצירה, ויפטור את רחמה, ויטול את הבכורה מן הדין׃

בעקב עשו - סימן שאין זה מספיק לגמור מלכותו עד שזה עומד ונוטלה הימנו׃

ויקרא שמו יעקב - הקדוש ברוך הוא. דבר אחר אביו קרא לו יעקב על שם אחיזת העקב׃

רש"י (המשך)

בן ששים שנה - עשר שנים משנשאה עד שנעשית בת שלש עשרה שנה וראויה להריון ועשר שנים הללו צפה והמתין להד כמו שעשה אביו לשרה, כיון שלא נתעברה ידע שהיא עקרה והתפלל עליה. ושפחה לא רצה לישא[68] , לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה׃

כה:כז ויגדלו הנערים ויהי עשו - כל זמן שהיו קטנים לא היו נכרים במעשיהם ואין אדם מדקדק בהם מה טיבם, כיון שנעשו בני שלש עשרה שנה זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לעבודה זרה׃

יודע ציד - לצוד ולרמות את אביו בפיו, ושואלו אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן, כסבור אביו שהוא מדקדק במצות׃

איש שדה - כמשמעו אדם בטל וצודה בקשתו חיות ועופות׃

תם - אינו בקי בכל אלה, אלא כלבו כן פיו. מי שאינו חריף לרמות קרוי תם׃

ישב אהלים - אהלו של שם ואהלו של עבר׃

כה:כח בפיו - כתרגומו בפיו של יצחק. ומדרשו בפיו של עשו שהיה צד אותו ומרמהו בדבריו׃

כה:כט והוא עיף - ברציחה, כמה דתימא (ירמיה ד לא) כי עיפה נפשי להורגים׃

כה:ל מן האדם האדם - עדשים אדומות, ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה, ואין זו שיבה טובה שהבטיחו הקדוש ברוך הוא, לפיכך קצר הקדוש

גור אריה

ליעקב ועשו, זה נשיא ישראל וזה מלך אדום (ב"ר עה, ו), והיו בזמן אחד שנראה זה יותר בהם, שהם היו ראש לאומתם, והחשוב שבאומה ראוי להיות נראה חשיבות זה יותר, ובשאר אומה לפי מדריגה כל אחד ואחד נראה בו חשיבות זה. סוף סוף יש בשתי אומות דבר זה שהם מיוחדים בחשיבות. אף על גב דהיו כמה וכמה קסריים באדום שהיו גם כן חשובים, כיון שאמר "שני גוים בבטנך" אם כן פירוש הכתוב שני גאים שהיו ביחד, כי כך משמע לשון "שני גאים", וזהו רבי ואנטונינוס שהיו ביחד כמו יעקב ועשו, והיה נראה בהם חשיבות זה יותר, ובשאר - לפי מדריגת כל אחד ואחד. ומרמז על כלל ישראל ואדום שיש להם ענין מיוחד, שהם גיים, ורוצה לומר כי נפש חשוב יש להם, ונוהגים במאכל שלהם בחשיבות, וזהו שאמרו כי 'לא פסקו מעל שלחנם לא צנון ולא חזרת'. ורוצה בזה כי יש אוכל אכילתו כבהמה ואינו מחשיב עצמו, אבל ישראל ועשו אין נוהגין כך, רק מתקנין תקון הראוי לאדם להחשיב עצמו. וכן יש במסכת עבודה זרה (ב ע"ב) שאמרו אדום הרבה שווקים תקנינו, הרבה מרחצאות תקננו, והכל לעדן את נפשם. וכן אדום נוהגין עד היום במלבושיהם להתכבד מאד יותר משאר אומות, וגם בבניינים נאים, לא כמו ישמעאל שאינם מקפידים על מאכלם ועל מלבושם ועל מרחצאותיהם. וכן היו ישראל נמשכים אחר זה מפני מעלתם וחשיבותם בעצמם. לכך אמר 'שני גאים בבטנך', ורוצה בזה כי אומות חשובות שיש להם חשיבות נפש׃

והשתא נראה מה שאמר רבי בשעת פטירתו שלא נהנה מן העולם הזה אפילו באצבע קטנה, זה אין דומה לזה, דצנון וחזרת אין זה הנאה כלל, אלא שהיה בוחר בזה להחשיב את עצמו, והוא דרך החשובים כאשר ראוי לפי חשיבות הנפש שלהם, אבל שיהיה נוטה אחר הנאתו ותאותו - לא נטה. אבל התוס' תרצו בפרק קמא דעבודה זרה (יא. ד"ה צנון) בענין אחר, ולפי הנראה לא קשיא כמו שאמרנו, דזה לא נחשב מן התאוות כלל, רק מן הגאות שמחשב עצמו׃

68 רבקה בת זוגו מאת ה' (על "ושפחה לא רצה לישא") **ושפחה לא רצה ליקח וכו'.** וקשה למה לא ישא אשה אחרת (קושית הרא"ם) כמו שעשה יעקב (להלן כט, כח), ונראה דאין זה קשיא, שראה יצחק אחר כל הניסים שנעשו לאליעזר כי זאת היא בת זוגו מה', ולא אחרת, ולכן לא רצה לבטל מה שנגזר לו

(לא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כַיּוֹם אֶת־בְּכֹרָתְךָ לִי׃ (לב) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוּת וְלָמָּה־זֶּה לִי בְּכֹרָה׃ (לג) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשָּׁבְעָה לִי כַּיּוֹם וַיִּשָּׁבַע לוֹ וַיִּמְכֹּר אֶת־בְּכֹרָתוֹ לְיַעֲקֹב׃ (לד) וְיַעֲקֹב נָתַן לְעֵשָׂו לֶחֶם וּנְזִיד עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיֵּשְׁתְּ וַיָּקָם וַיֵּלַךְ וַיִּבֶז עֵשָׂו אֶת־הַבְּכֹרָה׃ {ס}

רש"י

ברוך הוא חמש שנים משנותיו, שיצחק חי מאה ושמונים שנה וזה מאה שבעים וחמש שנה, ובישל יעקב עדשים להברות את האבל. ולמה עדשים, שדומות לגלגל שהאבלות גלגל החוזר בעולם

כה:לא בכרתך - לפי שהעבודה בבכורות, אמר יעקב אין רשע זה כדאי שיקריב להקב"ה:[69]

כה:לב הנה אנכי הולך למות - (מתנודדת והולכת היא הבכורה שלא תהא כל עת העבודה בבכורות כי שבט לוי יטול אותה ועוד) אמר עשו מה טיבה של עבודה זו, אמר לו כמה אזהרות ועונשין ומיתות תלוין בה, כאותה ששנינו אלו הן שבמיתה שתויי יין, ופרועי ראש. אמר אני הולך למות על ידה, אם כן מה חפץ לי בה:

כה:לד ויבז עשו - העיד הכתוב על רשעו שביזה עבודתו של מקום:

רמב"ן (המשך)

אבל היו האבות כלם כמלכים, ומלכי גוים באים לפניהם וכורתים עמהם ברית, וכתוב (להלן כו לא) וישבעו איש לאחיו, ואם היה יצחק רע המזל מאבד נכסי אביו, איכה אמרו ראו ראינו כי היה ה' עמך (שם כח), וכבר היה בעוכריו. אבל בזוי הבכורה לעשו לאכזריות לבו:

ויתכן כי פי השנים בבכורה ממשפטי התורה לא היה כן לפנים, רק לנחול מעלת האב ושררתו, שיהיה לו כבוד ומעלה על צעירו. ולכן היה אומר ליצחק אני בנך בכורך (להלן כז לב), לומר כי הוא הבכור הראוי להתברך, וכן כי זה הבכור שים ימינך על ראשו (להלן מח יח), להקדימו בברכה, ואולי היה נוטל גם בנחלה יותר מעט כי דין פי שנים מחדוש משפט התורה:

והציד אשר היה בפיו, כן יעשו השרים והמלכים, בוחרים בציד מכל מאכל, וכל העמים יובילו מהם שי למורא. והיה עשו מחניף את אביו להביא כל צידו אל פיו לאכול ממנו כרצונו תמיד. ואהבת האב לבנו הבכור קלה להבין:

ומה שאמר לברך אותו אחר עשות לו המטעמים איננו שכר האכילה ושחד בהם, אבל רצה ליהנות ממנו שתהיה נפשו קשורה בנפשו בעת ההנאה, ויברך אותו בחפץ מלא ורצון שלם. או שהיה יודע בנפשו כי אחר האכילה היתה מתענגת ושמחה

רמב"ן

כה:לד בזיון הבכורה – אופיו של עשו

ויבז עשו את הבכורה - בז לדבר יחבל לו (משלי יג יג). אבל כבר אמר הטעם שבעבורו נאות למכירה מפני שהיה הולך למות בצודו החיות, וקרוב הוא שימות בחיי אביו, ואין לבכורה שום מעלה רק אחרי האב ומה תועיל לו הבכורה. ואמר ויאכל וישת ויקם וילך ויבז - כי אחר שאכל ושתה חזר השדה אל צידו, וזו סיבת בזוי הבכורה, כי אין חפץ בכסילים רק שיאכלו וישתו ויעשו חפצם בעתם, ולא יחושו ליום מחר:

ורבי אברהם משתבש בכאן מאד, שאמר כי בזה הבכורה בעבור שראה שאין ממון לאביו. ורבים יתמהו כי עזב לו אברהם ממון רב, וכאלו לא ראו בימיהם עשיר גדול בנעוריו, בא לידי עוני בזקוניו. והעד, שהיה יצחק אוהב את עשו בעבור צידו, ואלו היה לחם רב בבית אביו, והוא נכבד בעיניו, לא מכר את בכורתו בעבור נזיד. ואם היה אביו בכל יום אוכל מטעמים מה טעם יאמר אליו הביאה לי ציד. ולמה לא היו ליעקב בגדים חמודות, ולא נתנה לו אמו כסף וזהב לדרך, שאמר (להלן כח כ) ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש. למה לא שלחה לו הון, והיא אוהבת אותו, כי הוצרך לשמור הצאן. והפסוק שאמר (להלן כו יג) ויגדל האיש, קודם זקנתו. ועורי לב יחשבו כי העושר מעלה גדולה לצדיקים, והנה אליהו יוכיח. ועוד ישאלו, למה חסר השם ממון ליצחק. אולי יודיעונו למה חסר מאור עיניו, ואל ידחונו בקנה של דרש, כי יש לו סוד, ואין לנו לחפש כי עמקו מחשבות השם ואין כח באדם להבינם. כל אלו דבריו:

ואני תמה מי עור עיני שכלו בזה, כי הנה אברהם הניח לו הון רב, ואבד העושר ההוא מיד קודם הענין הזה, ומפני זה בזה את הבכורה, כי הדבר הזה היה בנעוריהם קודם היות לעשו נשים כאשר יספר הכתוב, ואחרי כן חזר והעשיר בארץ פלשתים עד כי גדל מאד ויקנאו בו שרי פלשתים, ואחרי כן חזר לעניו והתאוה לציד בנו והמטעמים, ואין אלו רק דברי שחוק. ועוד, כי הכתוב אמר (לעיל כה יא) ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק בנו, והברכה תוספת בעושר ובנכסים וכבוד, ואיה ברכתו שאבד הון אביו והעני, ואחרי כן (להלן כו ג) ואהיה עמך ואברכך, העשיר והעני אחרי כן. ואם יש צדיקים שמגיע אליהם כמעשה הרשעים בענין העושר אין זה באותם שנתברכו מפי הקדוש ברוך הוא, כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה (משלי י כב):

גור אריה

מאת ה', שתהיה לו זאת לזוג. אבל שפחה לא היה מבטל בזה הגזירה מאת ה', כי שפחתה היא, והרי היא תחת ידיה, שהרי שרה עצמה נתנה שפחתה לאברהם (לעיל טז, ג), וכן רחל ליעקב (להלן ל, ד), וכן לאה (שם שם ט):

69 מכירת הבכורה קודם מתן תורה (על "לפי שהעבודה בבכורות") **(לא) לפי שהעבודה בבכורות.** וקשה מאי שייך מכירה בבכורה, וכי אם כהן רוצה למכור כהונתו לישראל יכול לעשות, ותירץ הרא"ם שכוונת יעקב היתה למנוע את עשו מן הבכורה, רק שהוא לא יעבוד כדין הבכור, מפני שרשע היה אינו כדאי,

פרק כו (א) וַיְהִי רָעָב בָּאָרֶץ מִלְּבַד הָרָעָב הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר הָיָה בִּימֵי אַבְרָהָם וַיֵּלֶךְ יִצְחָק אֶל־אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ־פְּלִשְׁתִּים גְּרָרָה׃ **(ב)** וַיֵּרָא אֵלָיו יְקֹוָק וַיֹּאמֶר אַל־תֵּרֵד מִצְרַיְמָה שְׁכֹן בָּאָרֶץ אֲשֶׁר אֹמַר אֵלֶיךָ׃

רש"י

כו:ב אל תרד מצרימה - שהיה דעתו לרדת מצרימה כמו שירד אביו[70] בימי הרעב, אמר לו אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה, ואין חוצה לארץ כדאי לך׃

רמב"ן (המשך)

גלות אברהם אל מצרים מפני הרעב רמז שיגלו בניו שם, ולכתו אל אבימלך לא היה גלות כי שם היה יושב ברצונו, אבל ירידתו של יצחק שם מפני הרעב ירמוז לגלות, כי גלה ממקומו בעל כרחו והלך אל ארץ אחרת, והנה היה גלותו ממקומו אל ארץ פלשתים שהיא ארץ מגורי אביו, וירמוז לגלות בבל שהוא מקום מגורי אבותם שהיו באור כשדים׃

ודע כי הגלות הנזכר ירמוז למעשה יצחק, כאשר לא לקחו אשתו, ולא היה לו שם רק הגלות והפחד, ומתחילה אמר הנוגע באיש הזה ובאשתו מות יומת - ולימים חזר בו ואמר לך מעמנו - ואחרי כן חזרו אליו בברית, וכן גלות בבל גלו שם מפני זלעפות רעב, ומעת היותם שם לא עבדום ולא ענו אותם, אבל היו גדוליהם שרים במלכות, ואחרי כן אמרו מי בכם מכל עמו יהי אלהיו עמו ויעל (עזרא א ג), והזהירו עליהם שרי עבר הנהר והפחות ואחרי כן בטלו הבנין והות בטלא עד זמן ועידן אחרי כן חזרו ונתנו רשות בבנין והזהירו ואמרו די להון מהקרבין ניחוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי (שם ו י)׃

אל אבימלך מלך פלשתים - לא נודע אם הוא אבימלך אשר היה בימי אברהם, או שכל מלך פלשתים בעת ההיא יקרא כן, כי גם בימי דוד יקרא אבימלך. ודעת אונקלוס שהיה בנו׃

וטעם וילך יצחק אל אבימלך - כי היה בדעתו לרדת מצרימה והלך אל אבימלך בעל ברית אביו, אולי ייטיב עמו בימי הבצורת ולא יצטרך לירד למצרים. והנה אבימלך מפני בריתו של אברהם לא נגע בו ולא בביתו כלל, אבל אנשי המקום המה בקשו ממנו דרך שאלה על אשתו והוא אמר אחותי היא, ואף על פי כן לא נגע בה המלך ולא איש מאנשיו, כי היו נזכרים בענין אברהם, ולכך אמר כמעט שכב "אחד העם", יאמר, אני לא נגעתי בה

רמב"ן

ויחול עליה רוח הקודש, כענין ועתה קחו לי מנגן והיה כנגן המנגן ותהי עליו יד ה' (מ"ב ג טו)׃

ולא נתנו ביד יעקב הון כי ברוח היה, ובלא ידיעת אחיו יצא מן הארץ לבדו, ואלו נתנו לו הון ועבדים וגמלים היו מוסיפים בו קנאה לארוב לו ולהרגו. ורבותינו אמרו (ב"ר סח ב) שגזלוהו ממנו׃

ומי אמר לו שלא היו ליעקב בגדים חמודות שש ומשי ורקמה, אבל הכתוב אמר כי עשו בלכתו השדה לצוד היה מחליפם בבגדי הציד, ומפני שיצחק ממשש תמיד בבנו ובבגדיו הלבישה אותם את יעקב פן יכירנו בהם, והלא אתה רואה שעשה כן וירח את ריח בגדיו (להלן כז כז), כי היה משים אותם בתוך נרד וכרכום, כענין שכתוב (תהלים מה ט) מור ואהלות קציעות כל בגדותיך, והיו הבשמים צומחים בארץ ישראל. ועל כן אמר "כריח שדה", כי בעבור היותו איש שדה הריחו בגדיו מהם. או ריח ציצי האילנות, כמו שאמרו רבותינו (תענית כט ב) כריח השדה של תפוחים׃

והשאלה על מאור עיניו שאלת עורי לב, כי אם היתה סבה מאת השם, הנה היא כדי שיברך את יעקב, והוא ספור הכתוב (להלן כז א) ותכהין עיניו מראות ויקרא את עשו. ועל דרך הפשט איננו רק ענין הזקנה, וטעמו ויהי כי זקן יצחק ותכהינה עיניו בזקנתו קרא את עשו, והנה ביעקב (להלן מח י) ועיני ישראל כבדו מזוקן לא יוכל לראות, וכתוב באחיה השילוני (מ"א יד ד) כי קמו עיניו משיבו, ויספר במשה רבינו פלא (דברים לד ז) לא כהתה עינו׃

כו:א ירידת יצחק לגרר – רמז לגלות

מלבד הרעב הראשון אשר היה בימי אברהם - אולי לא היה רעב בעולם עד ימי אברהם (פרקי דר"א כו), ועל כן ימנה הכתוב ממנו, כי מה צורך להזכיר זה. והנכון בעיני כי זה להגיד כי היו זוכרים אותו הרעב הראשון ומספרים עליו שבעבורו ירד אברהם למצרים, ושם עשה לו השם כבוד גדול. ולכן היה יצחק חפץ ללכת בדרך אבותיו לירד שם עד שנאמר לו אל תרד מצרימה׃

וטעם המניעה אמרו רבותינו (ב"ר סד ג) אתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדי לך. ולדעתי נכלל עוד בענין רמיזה בעתיד, כי

גור אריה

כמו שכתב רש"י. אבל קשה על מה שפירש רש"י (להלן כז, לו) גבי "גם ברוך יהיה" (שם שם, לד) שאמר יצחק אם כן לבכור ברכתי, משמע שהיה מוכר הבכורה ליעקב, דאם לא כן מאי קאמר 'לבכור ברכתי', ונראה לי דווקא גבי כהונה שזכתה לו התורה, וישראל זר הוא נחשב (רש"י ויקרא כב, יב), אבל קודם מתן תורה שהיתה העבודה בבכורות (זבחים קיב ע"ב) מפני שהוא ראוי לכבוד, ולא מצאנו שזכתה לו מדין התורה, אלא שכך הוא מן הסברא והמשפט שיהיה הבכור הגדול והחשוב - עובד, ולפיכך יכול למכור, דהא שלו הוא הכבוד, ויכול למחול. ודמיא להא דאמרינן (קידושין לב.) חכם שמחל על כבודו [כבודו] מחול, וטעם הוי משום שהתורה שלו ויכול למחול על כבודו, ויכול ליתן רשות לאחר לברך לפניו, והוא הדין גבי בכורה נמי יוכל למכור, שהוא יעבוד במקומו. אך קשה דלא שייך מכירה בדבר שאין בו ממש (רמב"ם הל' מכירה פכ"ב, הי"ג), ולא יפול עליו קנין, וצריך לומר שהיה מקנה עשו גופו ליעקב לענין הבכורה ולכל זכות הבכורה, והוי קנינו קנין׃

70 יצחק ביקש ללכת בדרך אברהם (על "כמו שירד אביו") **כמו שירד אברהם.** ואם תאמר למה תלה באברהם, שמא מעצמו היה רוצה לצאת חוץ לארץ, ונראה שהכתוב מוכח כן, שהרי אמר "מלבד הרעב הראשון", ולמה הוצרך לומר כן, אלא להגיד לך שיצחק היה רוצה לצאת חוץ לארץ כמו שיצא אברהם

(ג) גּוּר בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְאֶהְיֶה עִמְּךָ וַאֲבָרְכֶךָּ כִּי־לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אֶתֵּן אֶת־כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וַהֲקִמֹתִי אֶת־הַשְּׁבֻעָה אֲשֶׁר
נִשְׁבַּעְתִּי לְאַבְרָהָם אָבִיךָ: (ד) וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמָיִם וְנָתַתִּי לְזַרְעֲךָ אֵת כָּל־הָאֲרָצֹת הָאֵל וְהִתְבָּרְכוּ
בְזַרְעֲךָ כֹּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ: (ה) עֵקֶב אֲשֶׁר־שָׁמַע אַבְרָהָם בְּקֹלִי וַיִּשְׁמֹר מִשְׁמַרְתִּי מִצְוֹתַי חֻקּוֹתַי וְתוֹרֹתָי: (ו) וַיֵּשֶׁב יִצְחָק
בִּגְרָר: (ז) וַיִּשְׁאֲלוּ אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם לְאִשְׁתּוֹ וַיֹּאמֶר אֲחֹתִי הִוא כִּי יָרֵא לֵאמֹר אִשְׁתִּי פֶּן־יַהַרְגֻנִי אַנְשֵׁי הַמָּקוֹם עַל־
רִבְקָה כִּי־טוֹבַת מַרְאֶה הִוא: (ח) וַיְהִי כִּי אָרְכוּ־לוֹ שָׁם הַיָּמִים וַיַּשְׁקֵף אֲבִימֶלֶךְ מֶלֶךְ פְּלִשְׁתִּים בְּעַד הַחַלּוֹן וַיַּרְא
וְהִנֵּה יִצְחָק מְצַחֵק אֵת רִבְקָה אִשְׁתּוֹ: (ט) וַיִּקְרָא אֲבִימֶלֶךְ לְיִצְחָק וַיֹּאמֶר אַךְ הִנֵּה אִשְׁתְּךָ הִוא וְאֵיךְ אָמַרְתָּ
אֲחֹתִי הִוא וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק כִּי אָמַרְתִּי פֶּן־אָמוּת עָלֶיהָ: (י) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ מַה־זֹּאת עָשִׂיתָ לָּנוּ כִּמְעַט שָׁכַב
אַחַד הָעָם אֶת־אִשְׁתֶּךָ וְהֵבֵאתָ עָלֵינוּ אָשָׁם: (יא) וַיְצַו אֲבִימֶלֶךְ אֶת־כָּל־הָעָם לֵאמֹר הַנֹּגֵעַ בָּאִישׁ הַזֶּה וּבְאִשְׁתּוֹ מוֹת
יוּמָת: (יב) וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ יְקֹוָק: (יג) וַיִּגְדַּל הָאִישׁ וַיֵּלֶךְ
הָלוֹךְ וְגָדֵל עַד כִּי־גָדַל מְאֹד: (יד) וַיְהִי־לוֹ מִקְנֵה־צֹאן וּמִקְנֵה בָקָר וַעֲבֻדָּה רַבָּה וַיְקַנְאוּ אֹתוֹ פְּלִשְׁתִּים:

רש"י

כו:ד והתברכו בזרעך - אדם אומר לבנו יהא זרעך כזרעו של יצחק,

כו:ה שמע אברהם בקולי - כשנסיתי אותו:

וישמר משמרתי - גזרות להרחקה על אזהרות שבתורה, כגון שניות לעריות ושבות לשבת:

מצותי - דברים שאילו לא נכתבו ראויין הם להצטוות כגון גזל ושפיכות דמים:

חקותי - דברים שיצר הרע ואומות העולם משיבין עליהם כגון אכילת חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא גזירת המלך וחקותיו על עבדיו:

ותורתי - להביא תורה שבעל פה, הלכה למשה מסיני:

כו:י אחד העם - המיוחד בעם זה המלך:

כו:יב בארץ ההיא - אף על פי שאינה חשובה כארץ ישראל עצמה, כארץ שבעה גויים:

כו:יג כי גדל מאד - שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך:

רמב"ן (המשך)

כו:ה קיום התורה על ידי האבות קודם מתן תורה

וישמור משמרתי - לשון רש"י בקולי, כשנסיתי אותו. משמרתי - גזירות להרחקה כגון שניות לעריות שבות לשבת. מצותי - מצות שאלו לא נכתבו דין הוא שיכתבו כגון גזל ושפיכות דמים. חקותי - דברים שיצר הרע ועו"ג משיבין עליהם כגון אכילת

רמב"ן

ונשמרתי ממנה, אבל קרוב היה שיכשל בה אחד מאנשי הארץ, והיית מביא עלינו אשם כאשר היה עלינו חטא בענין אביך:

כו:ג השבועה ליצחק – ברית עם כל אחד מן האבות

והקמותי את השבועה - אין צריך שיבטיח הקדוש ברוך הוא את יצחק שלא יעבור השבועה שנשבע לאביו, כי לא אדם הוא להנחם (ש"א טו כט), ואברהם אין לו זרע אחר בעל ברית לאלהים, והשבועה איננה על תנאי. כי ביעקב הוצרך מפני עשו אחיו לומר שבו יתקיים הברית ובזרעו (להלן לה יב), לא בעשו:

ונראה שזה המאמר "והקמותי את השבועה" יחשב שבועה, ולכך תמיד יאמר בתורה (שמות לג א) הארץ אשר נשבעתי לאברהם ליצחק וליעקב, אשר נשבעת להם בך (שם לב יג), כי לא מצאנו שבועה ליצחק בלתי זאת:

ורצה הקדוש ברוך הוא להשבע לכל אחד מן האבות, להודיע שראוי כל אחד לכרות עמו ברית, ושתהיה זכות כל אחד עומדת לפניו עם זרעם, כי אף על פי שהראשונה תספיק, תוספת זכות וכבוד הוא להם, ולכן אמר (ויקרא כו מב) וזכרתי את בריתי יעקב ואף את בריתי יצחק ואף את בריתי אברהם אזכור והארץ אזכור, כי כלם בעלי ברית לאלהים:

ויתכן שהוסיף לו ליצחק בשבועה הזאת שיקיים בו בעצמו השבועה אשר נשבע לאברהם אביו, שיהיה הוא ברכה בעמים כאשר אמר לאברהם אביו והתברכו בזרעך כל גויי הארץ. ויהיה פירוש הכתוב והקמותי בך את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך, כי אתה ברכה בעמים, וכן אמר עוד ביעקב (להלן כח יד) ונברכו בך כל משפחות האדמה ובזרעך:

גור אריה

ברעב הראשון (כ"ה ברמב"ן). וכדי שלא יקשה מנא ליה ללמוד מאברהם, שמא הרעב בימי אברהם היה יותר גדול, לכך אמר "מלבד הרעב הראשון", אם כן הוא דומה לרעב הראשון, מדאמר "מלבד הרעב הראשון", ושפיר יליף יצחק מאברהם. ואם תאמר אברהם מי התיר לו לצאת אחר שצווה אותו השם יתברך להיות בארץ (לעיל יב, א), ונראה מפני שכן המדה 'רעב בעיר פזר רגליך', כך אמרו בפרק הכונס (ב"ק ס ע"ב), ואם כן מן הדין הוא עושה שהיה יוצא. ואם רצון הקדוש ברוך הוא שלא יצא - יזהיר אותו הקדוש ברוך הוא שלא יצא, כיון שהדין שמותר לצאת.

(טו) וְכָל־הַבְּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר׃ (טז) וַיֹּאמֶר אֲבִימֶלֶךְ אֶל־יִצְחָק לֵךְ מֵעִמָּנוּ כִּי־עָצַמְתָּ מִמֶּנּוּ מְאֹד׃ (יז) וַיֵּלֶךְ מִשָּׁם יִצְחָק וַיִּחַן בְּנַחַל־גְּרָר וַיֵּשֶׁב שָׁם׃ (יח) וַיָּשָׁב יִצְחָק וַיַּחְפֹּר| אֶת־בְּאֵרֹת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בִּימֵי אַבְרָהָם אָבִיו וַיְסַתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שֵׁמוֹת כַּשֵּׁמוֹת אֲשֶׁר־קָרָא לָהֶן אָבִיו׃ (יט) וַיַּחְפְּרוּ עַבְדֵי־יִצְחָק בַּנָּחַל וַיִּמְצְאוּ־שָׁם בְּאֵר מַיִם חַיִּים׃ (כ) וַיָּרִיבוּ רֹעֵי גְרָר עִם־רֹעֵי יִצְחָק לֵאמֹר לָנוּ הַמָּיִם וַיִּקְרָא שֵׁם־הַבְּאֵר עֵשֶׂק כִּי הִתְעַשְּׂקוּ עִמּוֹ׃ (כא) וַיַּחְפְּרוּ בְּאֵר אַחֶרֶת וַיָּרִיבוּ גַּם־עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ שִׂטְנָה׃ (כב) וַיַּעְתֵּק מִשָּׁם וַיַּחְפֹּר בְּאֵר אַחֶרֶת וְלֹא רָבוּ עָלֶיהָ וַיִּקְרָא שְׁמָהּ רְחֹבוֹת וַיֹּאמֶר כִּי־עַתָּה הִרְחִיב יְקֹוָק לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ׃ (כג) וַיַּעַל מִשָּׁם בְּאֵר שָׁבַע׃ (כד) וַיֵּרָא אֵלָיו יְקֹוָק בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֹּאמֶר אָנֹכִי אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ אַל־תִּירָא כִּי־אִתְּךָ אָנֹכִי וּבֵרַכְתִּיךָ וְהִרְבֵּיתִי אֶת־זַרְעֲךָ בַּעֲבוּר אַבְרָהָם עַבְדִּי׃ (כה) וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא בְּשֵׁם יְקֹוָק וַיֵּט־שָׁם אָהֳלוֹ וַיִּכְרוּ־שָׁם עַבְדֵי־יִצְחָק בְּאֵר׃ (כו) וַאֲבִימֶלֶךְ הָלַךְ אֵלָיו מִגְּרָר וַאֲחֻזַּת מֵרֵעֵהוּ וּפִיכֹל שַׂר־צְבָאוֹ׃ (כז) וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם יִצְחָק מַדּוּעַ בָּאתֶם אֵלָי וְאַתֶּם שְׂנֵאתֶם אֹתִי וַתְּשַׁלְּחוּנִי מֵאִתְּכֶם׃ (כח) וַיֹּאמְרוּ רָאוֹ רָאִינוּ כִּי־הָיָה יְקֹוָק| עִמָּךְ וַנֹּאמֶר תְּהִי נָא אָלָה בֵּינוֹתֵינוּ בֵּינֵינוּ וּבֵינֶךָ וְנִכְרְתָה בְרִית עִמָּךְ׃ (כט) אִם־תַּעֲשֶׂה עִמָּנוּ רָעָה כַּאֲשֶׁר לֹא נְגַעֲנוּךָ וְכַאֲשֶׁר עָשִׂינוּ עִמְּךָ רַק־טוֹב וַנְּשַׁלֵּחֲךָ בְּשָׁלוֹם אַתָּה עַתָּה בְּרוּךְ יְקֹוָק׃

רמב"ן

חזיר ולבישת שעטנז שאין טעם בדבר אלא המלך גזר חקו על עבדיו. ותורתי - להביא תורה שבעל פה הלכה למשה מסיני:

ואם כן יהיה כל זה בנוי על דעת שהיה אברהם מקיים ומשמר את התורה עד שלא נתנה, וכך אמרו (ב"ר צד ג) בפסוק ויתן להם יוסף עגלות (להלן מה כא), שפירש ממנו בפרשת עגלה ערופה שהיה עוסק בתורה כשם שהיו אבותיו, ועד עכשו לא נתנה תורה, והרי כתוב וישמור משמרתי מצותי חקותי ותורותי. ושם אמרו שהיה משמר אפילו דקדוקי תורה והיה מלמד לבניו וכו':

ויש לשאול, אם כן איך הקים יעקב מצבה (להלן כח יח) ונשא שתי אחיות, וכדעת רבותינו (ב"ר עד יא) ארבע, ועמרם נשא דודתו (שמות ו כ), ומשה רבינו הקים שתים עשרה מצבה (שם כד ד), והאיך אפשר שיהיו נוהגים היתר בתורה במה שאסר אברהם אביהם על עצמו וקבע לו השם שכר על הדבר, והוא יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ללכת בדרכיו. וביעקב דרשו (ב"ר עט ו) ששמר את השבת וקבע תחומין. ואפשר שיהיה זה בשבת מפני שהיא שקולה ככל התורה כולה (ירושלמי ברכות פ"א ה"ה), שהיא מעידה על מעשה בראשית:

ואולי נאמר, משמרתי - שניות לעריות של בני נח, ומצותי - גזל ושפיכות דמים, חקותי - אבר מן החי וכלאים של הרבעת בהמה והרכבת אילן, ותורותי - דינין ואסורי עבודה זרה, שאלו כולן נצטוו בהן בני נח, והוא השומר והעושה רצון בוראו ומשמר אפילו דקדוקין וחומרות במצות שלהן, וכמו שהזכירו ע"ז של אברהם אבינו ארבע מאה פרקי הוות (ע"ז יד ב). ודרשו "במאה שערים" שמדדוה למעשרות (ב"ר סד ו), כי היו האבות נדיבי עמים לתת מעשרות לעניים, או לכהני ה', כגון שם ועבר ותלמידיהם, כענין והוא כהן לאל עליון (לעיל יד יח):

רמב"ן (המשך)

והנראה אלי מדעת רבותינו שלמד אברהם אבינו התורה כלה ברוח הקדש ועסק בה ובטעמי מצותיה וסודותיה, ושמר אותה כולה כמי שאינו מצווה ועושה, ושמירתו אותה היה בארץ בלבד, ויעקב בחוצה לארץ נשא האחיות, וכן עמרם, כי המצות משפט אלהי הארץ הן, אף על פי שהוזהרנו בחובת הגוף בכל מקום (קדושין לו ב). וכבר רמזו רבותינו הסוד הזה (בספרי דברים פסקא מג), ואני אעירך בו בעזרת השם (ויקרא יח כה, דברים יא יח). והמצבה מצוה שנתחדשה בזמן ידוע היא, כמו שדרשו (בספרי) באשר שנא ה' אלהיך (דברים טז כב), ששנאה אחר היותה אהובה בימי האבות:

וביוסף דרשו (ב"ר צב ד) שהיה משמר את השבת אפילו במצרים, מפני שהיא שקולה כנגד כל המצות, לפי שהיא עדות על חדוש העולם, והיה עושה כן ללמד את בניו אמונת בריאת העולם להוציא מלבם כונת עבודה זרה ודעות המצרים, וזאת כונתם:

ועל דרך הפשט נאמר שיהא משמרתי - אמונת האלהות שהאמין בשם המיוחד ושמר משמרת זו בלבו, וחלק בה על עובדי העבודה זרה, וקרא בשם ה' להשיב רבים לעבודתו. מצותי - ככל אשר צוהו בלך לך מארצך, ועולת בנו, וגרישת האמה ואת בנה. חקותי - ללכת בדרכי השם להיות חנון ורחום ועושה צדקה ומשפט ולצות את בניו ואת ביתו בהם. ותורותי - המילה בעצמו ובניו ועבדיו ומצות בני נח כלן, שהן תורה להם:

כו:כ שלוש הבארות – רמז לשלושת בתי המקדש

ויקרא שם הבאר עשק - יספר הכתוב ויאריך בענין הבארות, ואין בפשוטי הספור תועלת ולא כבוד גדול ליצחק, והוא ואביו עשו אותם בשוה, אבל יש בדבר ענין נסתר בתוכו, כי בא להודיע דבר עתיד. כי "באר מים חיים" ירמוז לבית אלהים אשר יעשו

(כ) וַיַּעַשׂ לָהֶם מִשְׁתֶּה וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ׃ (כא) וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וַיִּשָּׁבְעוּ אִישׁ לְאָחִיו וַיְשַׁלְּחֵם יִצְחָק וַיֵּלְכוּ מֵאִתּוֹ בְּשָׁלוֹם׃ (כב) וַיְהִי| בַּיּוֹם הַהוּא וַיָּבֹאוּ עַבְדֵי יִצְחָק וַיַּגִּדוּ לוֹ עַל־אֹדוֹת הַבְּאֵר אֲשֶׁר חָפָרוּ וַיֹּאמְרוּ לוֹ מָצָאנוּ מָיִם׃ (כג) וַיִּקְרָא אֹתָהּ שִׁבְעָה עַל־כֵּן שֵׁם־הָעִיר בְּאֵר שָׁבַע עַד הַיּוֹם הַזֶּה׃ {ס} (כד) וַיְהִי עֵשָׂו בֶּן־אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּקַּח אִשָּׁה אֶת־יְהוּדִית בַּת־בְּאֵרִי הַחִתִּי וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־אֵילֹן הַחִתִּי׃ (כה) וַתִּהְיֶיןָ מֹרַת רוּחַ לְיִצְחָק וּלְרִבְקָה׃ {ס} **פרק כז** (א) וַיְהִי כִּי־זָקֵן יִצְחָק וַתִּכְהֶיָן עֵינָיו מֵרְאֹת וַיִּקְרָא אֶת־עֵשָׂו| בְּנוֹ הַגָּדֹל וַיֹּאמֶר אֵלָיו בְּנִי וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּנִי׃

רש"י

כו:לד בן ארבעים שנה - עשו היה נמשל לחזיר, שנאמר (תהלים פ יד) יכרסמנה חזיר מיער, החזיר הזה כשהוא שוכב פושט טלפיו לומר ראו שאני טהור, כך אלו [אלופי עשו] גוזלים וחומסים ומראים עצמם כשרים. כל ארבעים שנה היה עשו צד נשים מתחת בעליהן ומענה אותם, כשהיה בן ארבעים אמר אבא בן ארבעים שנה[71] נשא אשה, אף אני כן׃

כז:א ותכהין - בעשנן של אלו. דבר אחר כשנעקד על גבי המזבח והיה אביו רוצה לשחטו, באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו, לפיכך כהו עיניו. דבר אחר כדי שיטול יעקב את הברכות׃

רמב"ן

בניו של יצחק, ולכן הזכיר באר מים חיים, כמו שאמר (ירמיה יז יג) מקור מים חיים את ה'. וקרא הראשון עשק, ירמוז לבית הראשון אשר התעשקו עמנו ועשו אותנו כמה מחלוקות וכמה מלחמות עד שהחריבוהו. והשני קרא שמה שטנה, שם קשה מן הראשון, והוא הבית השני שקרא אותו כשמו שכתוב בו (עזרא ד ו) ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על יושבי יהודה וירושלם, וכל ימיו היו לנו לשטנה עד שהחריבוהו וגלו ממנו גלות רעה. והשלישי קרא רחובות, הוא הבית העתיד שיבנה במהרה בימינו והוא יעשה בלא ריב ומצה, והאל ירחיב את גבולנו, כמו שנאמר (דברים יט ח) ואם ירחיב ה' אלהיך את גבולך כאשר דבר וגו' שהוא לעתיד. וכתיב בבית השלישי (יחזקאל מא ז) ורחבה ונסבה למעלה למעלה, ופרינו בארץ, שכל העמים יעבדוהו שכם אחד׃

כו:לב באר שבע – רמז למשכן שילה

ויבואו עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו - הוא האמור בו למעלה (בפסוק כה) ויכרו שם עבדי יצחק באר, כי החלו לחפור אותו, ובא אבימלך אליו בימים ההם, וביום הברית בלכתם ממנו בשרוהו כי מצאו מים׃

וקרוב לי שהוא הבאר שכרה אברהם ונתן לו שבע כבשות לעדה (לעיל כא ל), כי סתמוהו פלשתים עם האחרים, וישב יצחק ויחפור אותו ויקרא לו גם הוא שם כשם אשר קרא לו אביו, ועל כן שם העיר באר שבע על שם הבאר אשר קראוהו כן האב והבן, כי שם נשבעו שניהם. והבאר הזאת להם תרמז על משכן שילה. ופלשתים סתמוהו בהלקח הארון (ש"א ד יא), וחזר וחפרו בו, כי כן השיבו הארון עם הדורון לאלהים (שם ו יא)׃

גור אריה

71 צביעות עשו (על "אבא נשא בן ארבעים") **(לד) אבא נשא בן מ'.** דאם לא כן למה הוצרך לכתוב בן כמה שנים היה כאשר נשא, כי אף ביעקב לא כתב (להלן כט, כג), ואף על גב דגבי יצחק טעמא שנולדה בת זוגו כשהיה בן ל"ז (רש"י לעיל כה, יט), ולא היה אפשר לישא קודם, מכל מקום אם לא שראוי לישא בן ארבעים לא נתן בת זוג בן ארבעים דוקא, אם כן בן מ' ראוי לישא. ואפשר כי ארבעים שנה הוא רביעית ימי חיי האדם שהיו באותו זמן, שהרי יצחק חי ק"פ שנים (להלן לה, כח), והשם יתברך נתן לו שיבה יותר, שהרי ישמעאל חי קל"ז שנה (לעיל כה, יז), וכאשר נשער במצוע של שניהם יהיה המצוע ביניהם קנ"ח שנה, שהוא סתם בני אדם שאין להם כל כך שיבה ולא קיצור, ורביעית קנ"ח הוא ארבעים שנה [פחות] (ו) חצי שנה. ודבר זה הוא כמו שאמרו רז"ל במסכת אבות (פ"ה מכ"א) 'בן שמונה עשר לחופה', והוא רביעית שבעים שנה [פחות] (ו) חצי שנה, שכן שערו חכמים כי עד רביעית שניו אין צריך שיהיה לו זוג. אבל כאשר עברו רביעית שניו, שהם חלק א' מארבע חלקים שלו, צריך שיהיה לו זוג, שכן ימי האדם מתחלקים לארבע רביעיות, והם ידועים בפי הכל, והם כנגד ימי החמה. וידוע כי החמה היא מתחלת מן תקופת טבת לקרב אלינו ולגדל הצמחים עד תקופת ניסן, ואז נותנים הצמחים פרי. הרי כי רביעית ימי החמה אינם מולידים עד אחר רביעית, ולפיכך יש לישא גם כן אחר רביעית ימי חייו. ולפיכך אמרו 'בן י"ח לחופה', וכל ענין תולדות האדם נמשך בערך ויחוס שנות החמה כאשר תדקדק, ולפיכך חלקו גם כן ימי האדם לד' חלקים הידועים נגד ארבע תקופות השנה. ולפיכך אמר עשו 'אבא נשא בן ארבעים וכו'"׃

ויש בזה עוד דבר מופלג מאוד למה נשא יצחק בן ארבעים, כי מספר זה מספר שלם בעבור שיש בו ארבע צדדין, ואז ראוי להיות שלם עם זוג שלו, כי פחות מכאן אין כאן שלימות מספר, וכאשר אין כאן שלימות מספר - אין מוכרח השלימות בזוג. וזה היה בחיי הראשונים שהיו ארוכים. ולפיכך הוליד בן ס' שנה,

(ב) וַיֹּאמֶר הִנֵּה־נָא זָקַנְתִּי לֹא יָדַעְתִּי יוֹם מוֹתִי׃ (ג) וְעַתָּה שָׂא־נָא כֵלֶיךָ תֶּלְיְךָ וְקַשְׁתֶּךָ וְצֵא הַשָּׂדֶה וְצוּדָה לִי צֵידָה
צָיִד׃ (ד) וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהַבְתִּי וְהָבִיאָה לִי וְאֹכֵלָה בַּעֲבוּר תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי בְּטֶרֶם אָמוּת׃ (ה) וְרִבְקָה
שֹׁמַעַת בְּדַבֵּר יִצְחָק אֶל־עֵשָׂו בְּנוֹ וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו הַשָּׂדֶה לָצוּד צַיִד לְהָבִיא׃ (ו) וְרִבְקָה אָמְרָה אֶל־יַעֲקֹב בְּנָהּ לֵאמֹר הִנֵּה
שָׁמַעְתִּי אֶת־אָבִיךָ מְדַבֵּר אֶל־עֵשָׂו אָחִיךָ לֵאמֹר׃ (ז) הָבִיאָה לִי צַיִד וַעֲשֵׂה־לִי מַטְעַמִּים וְאֹכֵלָה וַאֲבָרֶכְכָה לִפְנֵי
יְקֹוָק לִפְנֵי מוֹתִי׃ (ח) וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי לַאֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֹתָךְ׃ (ט) לֶךְ־נָא אֶל־הַצֹּאן וְקַח־לִי מִשָּׁם שְׁנֵי גְדָיֵי
עִזִּים טֹבִים וְאֶעֱשֶׂה אֹתָם מַטְעַמִּים לְאָבִיךָ כַּאֲשֶׁר אָהֵב׃ (י) וְהֵבֵאתָ לְאָבִיךָ וְאָכָל בַּעֲבוּר אֲשֶׁר יְבָרֶכְךָ לִפְנֵי מוֹתוֹ׃
(יא) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־רִבְקָה אִמּוֹ הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק׃ (יב) אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו
כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה׃ (יג) וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי אַךְ שְׁמַע בְּקֹלִי וְלֵךְ קַח־לִי׃ (יד)
וַיֵּלֶךְ וַיִּקַּח וַיָּבֵא לְאִמּוֹ וַתַּעַשׂ אִמּוֹ מַטְעַמִּים כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו׃ (טו) וַתִּקַּח רִבְקָה אֶת־בִּגְדֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל
הַחֲמֻדֹת אֲשֶׁר אִתָּהּ בַּבָּיִת וַתַּלְבֵּשׁ אֶת־יַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן׃ (טז) וְאֵת עֹרֹת גְּדָיֵי הָעִזִּים הִלְבִּישָׁה עַל־יָדָיו וְעַל חֶלְקַת
צַוָּארָיו׃ (יז) וַתִּתֵּן אֶת־הַמַּטְעַמִּים וְאֶת־הַלֶּחֶם אֲשֶׁר עָשָׂתָה בְּיַד יַעֲקֹב בְּנָהּ׃ (יח) וַיָּבֹא אֶל־אָבִיו וַיֹּאמֶר אָבִי וַיֹּאמֶר
הִנֻּנִי מִי אַתָּה בְּנִי׃ (יט) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ עָשִׂיתִי כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ אֵלָי קוּם־נָא שְׁבָה וְאָכְלָה
מִצֵּידִי בַּעֲבוּר תְּבָרֲכַנִי נַפְשֶׁךָ׃ (כ) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנוֹ מַה־זֶּה מִהַרְתָּ לִמְצֹא בְנִי וַיֹּאמֶר כִּי הִקְרָה יְקֹוָק אֱלֹהֶיךָ
לְפָנָי׃

רש״י

כז:ב לא ידעתי יום מותי - אמר רבי יהושע בן קרחה אם מגיע אדם לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפניהם וחמש לאחר כן[72], ויצחק היה בן מאה עשרים ושלש, אמר שמא לפרק אמי אני מגיע, והיא מתה בת מאה עשרים ושבע והריני בן חמש שנים סמוך לפרקה, לפיכך לא ידעתי יום מותי, שמא לפרק אמי, שמא לפרק אבא׃

כז:ג תליך - חרבך שדרך לתלותה׃

שא נא - לשון השחזה כאותה ששנינו (ביצה כח א) אין משחיזין את הסכין אבל משיאה על גבי חברתה, חדד סכינך ושחוט יפה, שלא תאכילני נבלה׃

וצודה לי - מן ההפקר ולא מן הגזל׃[73]

רמב״ן

כז:ז ״לפני ה׳״ – ברכה ברוח הקודש

ואברככה לפני ה׳ לפני מותי - לא נזכר בכל הפרשה לפני ה׳, רק במקום הזה, כי אמרה לו אמו הברכה לפני ה׳ תהיה, ברוח הקדש, ואם יתברך בה עשו אחיך תתקיים בו בזרעו לעולם, ואין לך עמידה לפניו׃

רש״י (המשך)

כז:ט וקח לי - משלי הם ואינם גזל, שכך כתב לה יצחק בכתובתה ליטול שני גדיי עזים בכל יום׃

כז:יט אנכי עשו בכורך - אנכי המביא לך, ועשו הוא בכורך׃

עשיתי - כמה דברים כאשר דברת אלי׃

גור אריה

שאז הוא שלם לגמרי, כי כמו שארבעים הם שלימות בעבור שהוא מספר מרובע נגד ארבע צדדין, כך מספר ששים הוא שלם בעבור שיש בו מספר ששה נגד ו׳ קצות; ארבע צדדין, והמעלה והמטה. וכאשר היה בן ארבעים היה ראוי לשלימות הזוג, וכאשר היה בן ששים היה ראוי לשלימות התולדות להוליד אחרים. ולפיכך כתב לך הכתוב בן כמה שנה היה יצחק כשנשא (לעיל כה, כ), ובן כמה היה כשהוליד (שם שם כו). ודוקא ביצחק מגלה לך הכתוב, מפני שזה נמשך אחר מדתו במה שכל מעשיו בדין, והדין יש בו שלימות, שלכך הוא דין, לכך כתב זה אצלו. ומפני שעשו תולדות יצחק, פושט טלפיו כאילו נמשך אחר דין, ואין זה אלא גוזל וחומס וצד נשים תחת בעליהן, לפיכך נשא בן מ׳ כמו יצחק. והבן הדברים מאוד כי הם סתרי החכמה, רמזו אותו חכמים (ב״ר סה, א) במה שאמרו ׳אבא נשא בן ארבעים׳׃

72 עשר שנים כזמן אחד (על ״ידאג חמש שנים לפניהם״) **(ב) חמש שנים וכו׳.** פירוש לפי דעתי שכל עשר שנים האדם משתנה, וראיה לזה שמצאנו (אבות פ״ה מכ״א) ׳בן עשר שנים למשנה בן עשרים לרדוף בן ל׳ לכח בן ארבעים לבינה כו״, הרי שנות האדם משתנים מעשר לעשר. אבל כל עשר שנים הם כמו זמן אחד ושעה אחת. ובאותן עשר שנים שהיתה מיתה - ידאג, דהיינו חמשה לפני מיתת אבותיו וחמשה לאחריה, דכל אלו עשר שנים הם זמן אחד ושעה אחת׃

73 זהירות בשעת כיבוד אב (על ״מן ההפקר ולא מן הגזל״) **שאל תאכילני נבילות.** ואף על גב שהיה עשו בחזקת כשרות, היה צריך יצחק להזהירו, שהיה מתייירא שמא ימהר לכיבוד אב ואם, ומתוך זה ימהר בבדיקה ולא יבדוק בכוונת הלב ובמתון. לפיכך הזהירו שיבדוק הסכין יפה במתינות, ולא יחוש על כבודו׃

(כא) וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב גְּשָׁה־נָּא וַאֲמֻשְׁךָ בְּנִי הַאַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו אִם־לֹא׃ (כב) וַיִּגַּשׁ יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו
וַיְמֻשֵּׁהוּ וַיֹּאמֶר הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו׃ (כג) וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי־הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת וַיְבָרְכֵהוּ׃
(כד) וַיֹּאמֶר אַתָּה זֶה בְּנִי עֵשָׂו וַיֹּאמֶר אֲנִי׃ (כה) וַיֹּאמֶר הַגִּשָׁה לִי וְאֹכְלָה מִצֵּיד בְּנִי לְמַעַן תְּבָרֶכְךָ נַפְשִׁי וַיַּגֶּשׁ־לוֹ
וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיֵּשְׁתְּ׃ (כו) וַיֹּאמֶר אֵלָיו יִצְחָק אָבִיו גְּשָׁה־נָּא וּשְׁקָה־לִּי בְּנִי׃ (כז) וַיִּגַּשׁ וַיִּשַּׁק־לוֹ וַיָּרַח אֶת־רֵיחַ
בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רֵיחַ בְּנִי כְּרֵיחַ שָׂדֶה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ יְקֹוָק׃ (כח) וְיִתֶּן־לְךָ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי
הָאָרֶץ וְרֹב דָּגָן וְתִירֹשׁ׃ (כט) יַעַבְדוּךָ עַמִּים וישתחו וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ לְאֻמִּים הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ וְיִשְׁתַּחֲוּוּ לְךָ בְּנֵי אִמֶּךָ
אֹרְרֶיךָ אָרוּר וּמְבָרֲכֶיךָ בָּרוּךְ׃ (ל) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כִּלָּה יִצְחָק לְבָרֵךְ אֶת־יַעֲקֹב וַיְהִי אַךְ יָצֹא יָצָא יַעֲקֹב מֵאֵת פְּנֵי יִצְחָק
אָבִיו וְעֵשָׂו אָחִיו בָּא מְצֵידוֹ׃ (לא) וַיַּעַשׂ גַּם־הוּא מַטְעַמִּים וַיָּבֵא לְאָבִיו וַיֹּאמֶר לְאָבִיו יָקֻם אָבִי וְיֹאכַל מְצֵיד בְּנוֹ
בַּעֲבֻר תְּבָרֲכַנִי נַפְשֶׁךָ׃ (לב) וַיֹּאמֶר לוֹ יִצְחָק אָבִיו מִי־אֶתָּה וַיֹּאמֶר אֲנִי בִּנְךָ בְכֹרְךָ עֵשָׂו׃

רש"י

כז:כא גשה נא ואמשך - אמר יצחק בלבו אין דרך עשו להיות שם שמים שגור בפיו, וזה אמר (פסוק כ) כי הקרה ה' אלהיך:[74]

כז:כב קול יעקב - שמדבר בלשון תחנונים (פסוק יט) קום נא, אבל עשו בלשון קנטוריא דבר (פסוק לא) יקום אבי:[75]

כז:כח האלהים - מהו האלהים בדין, אם ראוי לך יתן לך, ואם לאו לא יתן לך, אבל לעשו אמר משמני הארץ יהיה מושבך, בין צדיק בין רשע יתן לך, וממנו למד שלמה כשעשה הבית וסידר תפלתו, ישראל שהוא בעל אמונה ומצדיק עליו את הדין לא יקרא עליך תגר, לפיכך (מ"א ח לט) ונתת לאיש ככל דרכיו אשר תדע את לבבו, אבל נכרי מחוסר אמנה, לפיכך אמר (שם שם מג) ואתה תשמע השמים וגו' ועשית ככל אשר יקרא אליך הנכרי, בין ראוי בין שאינו ראוי תן לו, כדי שלא יקרא עליך תגר:

כז:כט ארריך ארור ומברכיך ברוך - ובבלעם הוא אומר (במדבר כד ט) מברכיך ברוך ואורריך ארור. הצדיקים תחלתם יסורים וסופן שלוה, ואורריהם ומצעריהם קודמים למברכיהם, לפיכך יצחק הקדים קללת אוררים לברכת מברכים. והרשעים תחלתן שלוה וסופן יסורין, לפיכך בלעם הקדים ברכה לקללה:

גור אריה

מן ההפקר. ואף על גב שהיה עשו בחזקת כשרות, היה צריך להזהירו שלא יצוד חיות ועופות בסמוך לעיר, כההיא דתנן מרחיקין מן העיר, דלאו ודאי גזל הוא, והיה יצחק סבור שמא יעלה על דעתו שכבוד אב ואם דוחה אסור דרבנן, דהיינו ספק גזל - דדבריהם, ולפיכך הזהירו שגם זה לא יעשה, אלא ירחיק מן העיר. אי נמי דהכא הוצרך להזהירו טפי באזהרה יתירה על השחיטה ועל הגזל, מפני שאם יהיה חוטא בשגגה לא תבא הברכה, כי אין הקדוש ברוך הוא עם החוטא אף על גב שהוא בשגגה, ולכן היה מזהירו, אף כי היה בחזקת כשרות אצלו, הזהירו שלא יטעה שיהיה סבור שהוא הפקר ולא יהיה הפקר, וכן על השחיטה לבדוק יפה הסכין ולא יטעה:

74 **יראת יצחק ומידתו של עשו** (על "יאין שם שמים שגור בפיו") **(כא) אין שם שמים שגור בפיו.** ואף על גב שהיה עשו בחזקת כשרות ליצחק (קושית הרמב"ן), מכל מקום היה יצחק דן את עשו לכף זכות - שהיה עשו נזהר שלא להזכיר שם שמים (כ"ה ברמב"ן). כי העובד מיראה את הקדוש ברוך הוא אינו מזכיר את שמו לעולם, כי הוא מתיירא מפני שמו הגדול, ונבהל מפניו. ומפני שמדת יצחק היה כן, דכתיב (להלן לא, מב) "ופחד יצחק היה לי", והיה מפחד תמיד מפני הקדוש ברוך הוא, והוא מדה גדולה למאוד, היה אוהב את עשו. ויעקב שהיה מזכיר את שמו, היה סובר שהוא עובר מאהבה, ולפיכך מי שהוא אוהב את אחד תמיד הוא מזכירו, והוא בפיו, ואין זכרו נשכח ממנו. ומכל מקום היה יצחק נוטה אחר עשו, שהיה בעיניו עובד מיראה:

75 **קולות יעקב ועשו בעיני יצחק** (על "לשון תחנונים") **מדבר בלשון תחנונים.** ואף על גב שהיה עשו בחזקת כשרות ליצחק (קושית הרא"ם), סבור היה יצחק שיעקב כמו רש, ו"תחנונים ידבר רש" (משלי יח, כג), ועשו כמו עשיר, "ועשיר יענה עזות" (שם), וסימן הוא בו שיהיה גביר ואדון, ויש לברכו:

(לג) וַיֶּחֱרַד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר מִי־אֵפוֹא הוּא הַצָּד־צַיִד וַיָּבֵא לִי וָאֹכַל מִכֹּל בְּטֶרֶם תָּבוֹא וָאֲבָרֲכֵהוּ
גַּם־בָּרוּךְ יִהְיֶה: (לד) כִּשְׁמֹעַ עֵשָׂו אֶת־דִּבְרֵי אָבִיו וַיִּצְעַק צְעָקָה גְּדֹלָה וּמָרָה עַד־מְאֹד וַיֹּאמֶר לְאָבִיו בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי
אָבִי: (לה) וַיֹּאמֶר בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ: (לו) וַיֹּאמֶר הֲכִי קָרָא שְׁמוֹ יַעֲקֹב וַיַּעְקְבֵנִי זֶה פַּעֲמַיִם אֶת־
בְּכֹרָתִי לָקָח וְהִנֵּה עַתָּה לָקַח בִּרְכָתִי וַיֹּאמֶר הֲלֹא־אָצַלְתָּ לִּי בְּרָכָה: (לז) וַיַּעַן יִצְחָק וַיֹּאמֶר לְעֵשָׂו הֵן גְּבִיר שַׂמְתִּיו
לָךְ וְאֶת־כָּל־אֶחָיו נָתַתִּי לוֹ לַעֲבָדִים וְדָגָן וְתִירֹשׁ סְמַכְתִּיו וּלְכָה אֵפוֹא מָה אֶעֱשֶׂה בְּנִי: (לח) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אֶל־אָבִיו
הַבְרָכָה אַחַת הִוא־לְךָ אָבִי בָּרְכֵנִי גַם־אָנִי אָבִי וַיִּשָּׂא עֵשָׂו קֹלוֹ וַיֵּבְךְּ: (לט) וַיַּעַן יִצְחָק אָבִיו וַיֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה
מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה מוֹשָׁבֶךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעָל: (מ) וְעַל־חַרְבְּךָ תִּחְיֶה וְאֶת־אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד
וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ: (מא) וַיִּשְׂטֹם עֵשָׂו אֶת־יַעֲקֹב עַל־הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרְכוֹ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי
אֵבֶל אָבִי וְאַהַרְגָה אֶת־יַעֲקֹב אָחִי: (מב) וַיֻּגַּד לְרִבְקָה אֶת־דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטָן
וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ: (מג) וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה:
(מד) וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ: (מה) עַד־שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂיתָ לּוֹ
וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד: (מו) וַתֹּאמֶר רִבְקָה אֶל־יִצְחָק קַצְתִּי בְחַיַּי מִפְּנֵי בְּנוֹת
חֵת אִם־לֹקֵחַ יַעֲקֹב אִשָּׁה מִבְּנוֹת־חֵת כָּאֵלֶּה מִבְּנוֹת הָאָרֶץ לָמָּה לִי חַיִּים: פרק כח (א) וַיִּקְרָא יִצְחָק אֶל־יַעֲקֹב וַיְבָרֶךְ
אֹתוֹ וַיְצַוֵּהוּ וַיֹּאמֶר לוֹ לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן:

רש"י

כז:לג ויחרד - כתרגומו ותוה לשון תימה. ומדרשו ראה גיהנם פתוחה מתחתיו[76].

גם ברוך יהיה - שלא תאמר אילולי שרימה יעקב לאביו לא נטל אתל הברכות, לכך הסכים וברכו מדעתו.

כז:לו תנחומא (תנחומא ישן כג) למה חרד יצחק, אמר שמא עון יש בי שברכתי הקטן לפני הגדול, ושניתי סדר היחס. התחיל עשו מצעק ויעקבני זה פעמים, אמר לו אביו מה עשה לך, אמר לו את בכורתי לקח, אמר בכך הייתי מצר וחרד שמא עברתי על שורת הדין, עכשיו לבכור ברכתי, גם ברוך יהיה.

כז:מ והיה כאשר תריד - לשון צער, כמו (תהלים נה ג) אריד בשיחי, כלומר כשיעברו ישראל את התורה, ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות שנטל, ופרקת עלו וגו'.

כז:מא יקרבו ימי אבל אבי - כמשמעו, שלא אצער את אבא. ומדרש אגדה לכמה פנים יש.

כז:מב ויגד לרבקה - ברוח הקודש הוגד לה מה שעשו מהרהר בלבו.

כז:מה גם שניכם - אם יקום עליך ואתה תהרגנו יעמדו בניו ויהרגוך, ורוח הקדש נזרקה בה ונתנבאה שביום אחד ימותו, כמו שמפורש בפרק המקנא לאשתו (סוטה יג א).

רמב"ן

כז:לג "גם ברוך יהיה" – חרדת יצחק והכרתו בברכה

בטרם תבא ואברכהו גם ברוך יהיה - אין דרך החרד חרדה גדולה עד מאד וצועק "מי הוא אשר רמני לברך אותו" שישלים צעקתו לאמר מיד "גם ברוך יהיה", אבל היה ראוי שיקללהו, ועוד, כי היה עשו צועק עליו לאמר "ולמה תברכהו עתה אבי", ואיך יאמין עשו כי במרמה היה מתחלה, בראותו כי עתה יברך אותו ברצונו.

והנכון בעיני שהוא לשון הווה, יאמר, מי איפוא הוא הצד ציד אשר היה יכול לרמותי שאברכהו, וגם שיהיה ברוך על כל פנים, כי ידעתי כי ברוך הוא. או טעמו וגם ברוך יהיה על כרחי, שאי אפשר לי להעביר הברכה ממנו, כי מאז שברך אותו ידע ברוח הקדש שחלה ברכתו עליו.

וזהו טעם החרדה הגדולה אשר חרד, כי ידע שאבד בנו האהוב לו ברכתו לעולם. וזה טעם בא אחיך במרמה - כי אחר שאמר מי איפוא, נתן דעתו שהבא אליו היה יעקב, שאי אפשר שתחול הברכה רק בזרעו.

גור אריה

76 חרדת יצחק לעומת גן עדן עם יעקב (על "ראה גיהנם פתוחה") **שראה גיהנם פתוחה תחתיו.** רוצה לומר תחת עשו, כי עם יעקב נכנס גן עדן (רש"י פסוק כז), ועם זה גיהנם.

(ב) קוּם לֵךְ פַּדֶּנָה אֲרָם בֵּיתָה בְתוּאֵל אֲבִי אִמֶּךָ וְקַח־לְךָ מִשָּׁם אִשָּׁה מִבְּנוֹת לָבָן אֲחִי אִמֶּךָ׃ (ג) וְאֵל שַׁדַּי יְבָרֵךְ
אֹתְךָ וְיַפְרְךָ וְיַרְבֶּךָ וְהָיִיתָ לִקְהַל עַמִּים׃ (ד) וְיִתֶּן־לְךָ אֶת־בִּרְכַּת אַבְרָהָם לְךָ וּלְזַרְעֲךָ אִתָּךְ לְרִשְׁתְּךָ אֶת־אֶרֶץ מְגֻרֶיךָ
אֲשֶׁר־נָתַן אֱלֹהִים לְאַבְרָהָם׃ (ה) וַיִּשְׁלַח יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם אֶל־לָבָן בֶּן־בְּתוּאֵל הָאֲרַמִּי אֲחִי רִבְקָה
אֵם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו׃ (ו) וַיַּרְא עֵשָׂו כִּי־בֵרַךְ יִצְחָק אֶת־יַעֲקֹב וְשִׁלַּח אֹתוֹ פַּדֶּנָה אֲרָם לָקַחַת־לוֹ מִשָּׁם אִשָּׁה בְּבָרְכוֹ אֹתוֹ
וַיְצַו עָלָיו לֵאמֹר לֹא־תִקַּח אִשָּׁה מִבְּנוֹת כְּנָעַן׃ (ז) וַיִּשְׁמַע יַעֲקֹב אֶל־אָבִיו וְאֶל־אִמּוֹ וַיֵּלֶךְ פַּדֶּנָה אֲרָם׃ (ח) וַיַּרְא עֵשָׂו
כִּי רָעוֹת בְּנוֹת כְּנָעַן בְּעֵינֵי יִצְחָק אָבִיו׃ (ט) וַיֵּלֶךְ עֵשָׂו אֶל־יִשְׁמָעֵאל וַיִּקַּח אֶת־מָח�ַת| בַּת־יִשְׁמָעֵאל בֶּן־אַבְרָהָם
אֲחוֹת נְבָיוֹת עַל־נָשָׁיו לוֹ לְאִשָּׁה׃ {ס}

רש"י

כח:ג ואל שדי - מי שדי בברכותיו למתברכין מפיו יברך אותך׃

כח:ד את ברכת אברהם - שאמר לו (לעיל יב ב) ואעשך לגוי גדול, (שם כב יח) והתברכו בזרעך. יהיו אותן ברכות האמורות בשבילך, ממך יצא אותו הגוי ואותו הזרע המבורך׃

כח:ה אם יעקב ועשו - איני יודע מה מלמדנו׃[77]

כח:ט אחות נביות - ממשמע שנאמר בת ישמעאל איני יודע שהיא אחות נביות, אלא למדנו שמת ישמעאל משיעדה לעשו קודם נשואיה והשיאה נביות אחיה. ולמדנו שהיה יעקב באותו הפרק בן ששים ושלש שנים, שהרי ישמעאל בן שבעים וארבע שנים היה כשנולד יעקב, ארבע עשרה שנה היה גדול ישמעאל מיצחק, ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם הרי שבעים וארבע, ושנותיו היו מאה שלושים ושבע, שנאמר (לעיל כה יז) ואלה שני חיי ישמעאל וגו', נמצא יעקב כשמת ישמעאל בן ששים ושלש שנים היה, ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר ארבע עשרה שנהב ואחר כך הלך לחרן, שהרי לא שהה בבית לבן לפני לידתו של יוסף אלא ארבע עשרה שנה, שנאמר (שם לא מא) עבדתיך ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך ושכר הצאן משנולד יוסף היה, שנאמר (שם ל כה) ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו', ויוסף בן שלשים שנה היה כשמלך, ומשם עד שירד יעקב למצרים תשע שנים, שבע של שובע ושתיים של רעב, ויעקב אמר לפרעה (שם מז ט) ימי שני מגורי שלשים ומאת שנה. צא וחשוב ארבע עשרה שלפני לידת יוסף, ושלשים של יוסף, ותשע משמלך עד שבא יעקב הרי חמשים ושלש, וכשפירש מאביו היה בן ששים ושלש הרי מאה ושש עשרה, והוא אומר שלשים ומאת שנה, הרי חסרים ארבע עשרה שנים הא למדת שאחר שקבל הברכות נטמן בבית עבר ארבע עשרה שנים. (אבל לא נענש עליהם בזכות

רש"י (המשך)

התורה, שהרי לא פירש יוסף מאביו אלא עשרים ושתים שנה דהיינו משבע עשרה עד שלשים ותשע כנגד עשרים ושתים שפירש יעקב מאביו ולא כבדו, והם עשרים שנים בבית לבן, ושתי שנים ששהה בדרך, כדכתיב (להלן לג יז) ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות, ופירשו רבותינו ז"ל מזה הפסוק ששהה שמונה עשר חדשים בדרך, דבית הוה בימות הגשמים וסכות הוה בימות החמה, ולחשבון הפסוקים שחשבנו לעיל משפירש מאביו עד שירד למצרים שהיה בן מאה שלשים שנים, שם אנו מוצאים עוד ארבע עשרה שנים, אלא ודאי נטמן בבית עבר בהליכתו לבית לבן ללמוד תורה ממנו, ובשביל זכות התורה לא נענש עליהם ולא פירש יוסף ממנו אלא עשרים ושתים שנה, מדה כנגד מדה)׃

גור אריה

77 "אם יעקב ועשו" – זרע ללא פסולת (על "איני יודע מה מלמדנו") **(ה) לא ידעתי מה מלמדינו.** ונראה דבא ללמדנו כי רבקה היתה אם יעקב ועשיו שהיו אחים אינם מתחברים יחד, וכדכתיב בקרא, וידע יצחק שצריך לצאת זרע כשר אחד שאין בו פסולות, ולפיכך אמר יצחק מאחר שרבקה היא "אם יעקב ועשו" בנים מחולקים, אם כן לא די בזה - רק שאני צריך לשלוח את יעקב לבית לבן אחי רבקה שהיא אם יעקב ועשיו, וישא יעקב מבנותיו, ומהם יצא הזרע המבורך - שיהיה אחד, ואין בהם פסולת. ועוד שפירש הכתוב "וילך אל לבן בן בתואל אחי רבקה אם יעקב ועשו", שהולידה שני בני אדם שהכתוב אמר עליהם "שני גוים בבטנך" (לעיל כה, כג), ולפיכך ראה כי בית בתואל מוכן הוא שיעמדו משם לאמים, ולפיכך שלח את יעקב לשם שיקח את בת לבן גם כן, כדי שיבא משם הזרע המבורך והקדוש, כי משם ראוי לבא׃